

מבט על, גיליון 1223, 4 בנובמבר 2019

הג'האד האסלאמי ברצועת עזה והדילמה הישראלית

קובי מיכאל ויוחנן צורף

שיגור מטחי הרקטות על ידי הג'האד האסלאמי ב-1 נובמבר מחדד את הדילמה הישראלית ביחס לרצועה. זהו נדבך נוסף בתהליך ההתחזקות של הג'האד האסלאמי, המשליך על מעמד חמאס, על היציבות הביטחונית באזור ועל הסיכוי להגיע להסדרה עמו. גם אם מפעם לפעם פעילות הג'האד האסלאמי נגד ישראל הייתה נוחה לחמאס, עצמאותו הגוברת היא קריאת תיגר, והיחלשות חמאס אמורה לשרת את האינטרס הישראלי של חזרת הרשות הפלסטינית לשליטה אפקטיבית ברצועה. אלא שספק רב אם הרשות תבחר לנסות לשחזר את שליטתה ברצועה, ובמציאות זו נותרות לישראל שלוש חלופות עיקריות: המשך המצב הקיים מול חמאס ורצועת עזה; הסלמה צבאית בזירת עזה; הסדרה עם חמאס. מאחר שבהמשך המצב הקיים יש סיכון גבוה להסלמה למערכה צבאית נרחבת, העלולה לגרום כאוס ברצועה, חלופת ההסדרה היא הפחות בעייתית. הבנות שתגובשנה עם חמאס לגבי רגיעה ביטחונית תסייענה לבצע מהלכים לשיפור משמעותי במציאות ההומניטרית ברצועה, ואכיפתן תצמצם את פוטנציאל ההיזק של הג'האד האסלאמי ובהכרח את ההשפעה האיראנית ברצועה.

שיגור מטחי הרקטות על ידי הג'האד האסלאמי בצפון רצועת עזה בליל ה-1 נובמבר לעבר שדרות ואזור עוטף עזה חידד את הדילמה הישראלית ביחס לרצועה. אירוע זה, שהמחיש את עצמאות הפעולה של הג'האד מחד-גיסא ואת הקושי של החמאס לרסן את הארגון מאידך גיסא, הוא נדבך נוסף בתהליך ההתחזקות של הג'האד האסלאמי, המשליך על מעמד חמאס, על היציבות הביטחונית באזור ועל הסיכוי להגיע להסדרה עמו.

התחזקות הג'האד האסלאמי ברצועת עזה, הנתמך על ידי איראן ונתון להשפעתה, מתבטאת בנקיטת קו עצמאי ומאתגר כלפי חמאס, בעיקר בכל הנוגע להפרת הבנות הרגיעה עם ישראל ולמערכות היחסים של חמאס עם שאר הפלגים ברצועה. על רקע זה, בפני ישראל ניצבת דילמה אשר למדיניות שעליה לנקוט מול רצועת עזה. אם ישראל חפצה לשמר את הבידול בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית, עליה להבטיח רגיעה ביטחונית באזור וכפועל יוצא להגיע להבנות/הסדרה בעניין עם חמאס, וזאת בהכרח בתמורה להקלות בסגר על הרצועה. הסדרה כזו מחייבת את ישראל להבטיח, לצד הרתעת חמאס וגביית מחיר כבד על הפרות של ההבנות, שבידי חמאס תישאר יכולת למשול ולרסן את הפלגים המבקשים לסכל את הסיכוי לרגיעה.

ההידברות הישירה בין מצרים לג'האד האסלאמי מעידה אף היא על התחזקות מעמדו של הארגון. משלחת בכירה של הג'האד האסלאמי סיימה לאחרונה ביקור בקהיר, שנערך בהזמנת מנגנון המודיעין הכללי המצרי המטפל בסוגית עזה. המשלחת הוזמנה שלא במסגרת סבבי השיחות בין המודיעין המצרי עם הפלגים הפלסטינים בראשות חמאס, כשהוא מבקש לקדם תיאום ביניהם בעיקר כדי למנוע הסלמה באזור הרצועה. משלחת הג'האד האסלאמי כללה את המזכ"ל זיאד אל-נח'אלה, בכירי הלשכה המדינית מחמד אל-הנדי ונאפטי עזאם, וכן שלושה ממפקדי הזרוע

הצבאית - "סראאיה אל-קדס" - בהם בהא' אבו אל-עטא, האחראי למספר שיגורי רקטות ללא אישור המפקדה. ברקע הביקור היה חשש מצרי מאי-ההיענות של הג'האד האסלאמי לתנאי ההסדרה שמצרים מגבשת בין ישראל לחמאס, אי-דבקותו של הארגון במדיניות הריסון וההיסוס מצד חמאס, שניכר לאחרונה, לאכוף מדיניות זו. מצרים אף שחררה 81 מפעילי הארגון ממאסר וחלקם שבו לרצועה עם המשלחת.

מאמציה המואצים של מצרים להבטיח רגיעה ביטחונית בזירת עזה משקפים חשש כי המתיחות בין איראן לישראל תבוא לידי ביטוי גם באזור זה. מעמדו של הג'האד האסלאמי כשחקן מרכזי בזירת עזה נשען על סיוע מאיראן, הרואה בו מנוף לחץ בזירה הפלסטינית ועל ישראל, וספק רב אם יוכל לסרב לדרישה איראנית לפעול נגד ישראל בעת הסלמה אזורית שאיראן תהיה חלק ממנה. התעצמותו של הארגון מאז המהלומה שספג במבצע צוק איתן בקיץ 2014 והצטיידותו ברקטות וטילים, בהם ארוכי טווח, הן תוצאה של הסיוע האיראני וההדרכה שהעניקו מדריכים איראנים לאנשיו. תהליך זה תרם גם לשיפור מעמדו של הארגון בזירה הפלסטינית. מדי פעם, ובניגוד לבדלנות שאפיינה אותו בעבר, הארגון אף מגשר ומתווך בין חמאס לפת"ח ומנסה להוביל פעילות משותפת של הפלגים בשטח הרצועה. כך התבסס מעמדו כארגון ההתנגדות השני בגודלו ברצועה, שלא ניתן להתעלם מעמדותיו ומיכולותיו. זיאד אל-נח'אלה, שמקורב מאוד לאיראן ומתגורר בפרבר השיעי של בירות, קורא בהתמדה להגביר את הפעילות נגד ישראל ולהתמקד בה, וכן קורא לרשות הפלסטינית לנטוש את ההסכמים שחתמה עם ישראל ולכלל הפלסטינים לנטוש את הרעיון לערוך בחירות ברשות, או לפעול לאחדות.

חמאס הפנים זה מכבר את הקושי הכרוך בניהול מאבק אלים בישראל לצד מימוש אחריות שלטונית-אזרחית. מאז מבצע צוק איתן, הארגון חותר לבסס ערוצי הידברות עם מדינות ערביות, מדינות אסלאמיות ופורומים בינלאומיים במערב. מול רוסיה ומדינות ערביות הוא מנהל מדיניות חוץ, שבשונה מזו המובלת על ידי הרשות הפלסטינית, מדגישה אי-נכונות להכיר בישראל ולקדם הסדר קבע. עם זאת, חמאס נכון לקדם הסדרה זמנית עם ישראל – אמנם תוך דבקות במסר כי דרך המאבק המזוין בישראל לא ננטשה - בתמורה להקלות נרחבות בסגר על הרצועה. תושבי האזור, הרואים בחמאס אחראי למתרחש בו, זקוקים נואשות לשיפור תשתיות המים, החשמל והביוב, לאפשרויות של תנועה חופשית יותר מהרצועה ואלהיה, לשיפור התעסוקה ולהזרמה חודשית של כספים שיעניקו למובטלים הרבים אמצעי מחיה (ללא סימני השאלה העולים מדי חודש והתסכול המופנן מידי פעם מצד נציגי קטר, המספקת את הכסף, אשר מגלים קוצר רוח ממה שמסתמן כהזרמה ללא סוף). ואכן, אחד הגורמים המאיימים על יציבותה של ההסדרה הוא ההתמקדות בהפסקת אש והכנסת כספים וסחורות לרצועה, אך במידה שאינה מקדמת שיקום, פיתוח ותקווה לעתיד.

גם אם מפעם לפעם פעילות הג'האד האסלאמי נגד ישראל הייתה נוחה לחמאס, עצמאותו הגוברת היא קריאת תיגר. למעשה, הדילמה שחמאס ניצב בפניה כשמדובר במדיניותו המתריסה של הג'האד האסלאמי היא, שהג'האד מבליט את היות חמאס "תנועת התנגדות" בלי "התנגדות" בפועל. חמאס נדרש להתמודד עם האתגר שארגונים כמו הג'האד האסלאמי מציבים בפניו, אך בלי לפגוע בדימויו המוביל ההתנגדות או לערער את היציבות בשטח הרצועה. לכן, חמאס נמנע עד כה מפעולה נחרצת ומקיפה נגד גורמי ג'האד שהפרו את ההבנות עם ישראל, בפרט על ידי ביצוע ירי ושיגור רקטות לעבר ישראל. פעילי ג'האד נעצרו, אך הצעדים מול הג'האד היו חמורים פחות

מאלה שננקטו נגד ארגונים סלפיים ברצועה (ב-2015 אף נהרס בידי חמאס מסגד סלפי). חמאס נשען לפי שעה בעיקר על הרתעה, תוך הסתייעות בלחץ הציבורי מתוך הרצועה נגד הסלמה בעימות עם ישראל, וכן יוזם פסקי הלכה של אנשי דת המקובלים על מרבית הציבור, האוסרים לפעול נגד ישראל באורח עצמאי ובדלני.

עם זאת, היחלשות חמאס אמורה לשרת את האינטרס הישראלי של חזרת הרשות הפלסטינית לשליטה אפקטיבית ברצועה. מוערך שמבחינת הרשות, הג'האד האסלאמי מהווה אתגר קל יותר להתמודדות ביחס לזה שמציב חמאס. אלא שספק רב אם הרשות תבחר לנסות לשחזר את שליטתה ברצועה, גם אם חמאס ייחלש במידה ניכרת, כל עוד אין פריצת דרך מדינית ביחסים עם ישראל ולנוכח איום שהמהלך יתפרש כנישוא על כידונים ישראלים ועל חורבות שישראל יצרה. לכן, בעת הנוכחית אפשרות זו אינה מעשית – אלא תיאורטית בלבד. במציאות זו, נותרות לישראל שלוש חלופות עיקריות: המשך המצב הקיים מול חמאס ורצועת עזה; הסלמה צבאית בזירת עזה; הסדרה עם חמאס. מאחר שבהמשך המצב הקיים יש סיכון גבוה להסלמה למערכה צבאית נרחבת, העלולה לגרום כאוס ברצועה, חלופת ההסדרה היא הפחות בעייתית.

לצד היערכות לגביית מחיר כבד יותר מאשר בשנים האחרונות מחמאס כל אימת שייחצו הקווים האדומים שתקבע ישראל על ידי גורמים כלשהם מתוך הרצועה, חשוב ואף הכרחי מבחינתה ליזום שיפור משמעותי במציאות ההומניטרית באזור, בדגש על טיפול בתשתיות ההרוסות, יצירת מקומות תעסוקה, כולל יציאה מבוקרת של פועלים לעבודה בישראל, עידוד הייצור החקלאי והתעשייתי ומאמץ מתואם עם מצרים להנהיג הקלות נוספות בתנועת אנשים מהרצועה ואליה. הבנות שתגובשנה עם חמאס לגבי רגיעה ביטחונית תסייענה לבצע מהלכים בכיוון זה, ואכיפתן תצמצם את פוטנציאל ההיזק של הג'האד האסלאמי ובהכרח את ההשפעה האיראנית ברצועה.